

Шуляк С.В.

Мотиви турецької військової інтервенції в Сирії у 2016–2017 рр. (операція «Щит Євфрату»)

УДК 327.8(560:569.1)

Шуляк С.В., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи та фінансів

Аналізуються мотиви турецької військової інтервенції в Сирії у 2016–2017 рр. Автор доводить, що головним мотивом турецького керівництва було прагнення ліквідувати загрози національній безпеці, що йдуть від сирійського конфлікту.

Ключові слова: Туреччина, Сирія, громадянська війна, іноземна військова інтервенція, національна безпека, операція «Щит Євфрату».

Анализируются мотивы турецкой военной интервенции в Сирии в 2016–2017 гг. Автор доказывает, что главным мотивом турецкого руководства было стремление ликвидировать угрозы национальной без-

опасности, которые исходят от сирийского конфликта.

Ключевые слова: Турция, Сирия, гражданская война, иностранная вооруженная интервенция, национальная безопасность, операция «Щит Евфрата».

The motives of the Turkish military intervention in Syria in 2016–2017 are analyzed. The author argues that the main motive of the Turkish leadership was the desire to eliminate threats to national security, which come from the Syrian conflict.

Key words: Turkey, Syria, civil war, foreign military intervention, national security, Operation "Euphrates Shield".

Сирійська громадянська війна, що спалахнула у 2011 р., відзначається вкрай високим ступенем інтернаціоналізації й уже давно перестала бути лише фактором національної та регіональної політики. Сьогодні вона значною мірою визначає політичний клімат у глобальному масштабі. Країна перетворилася на об'єкт докладання зусиль різноманітних акторів світової та регіональної політики (як окремих держав, так і міжнародних організацій). Природно, що найбільшу зацікавленість і активність виявляють сусідні держави, чия власна безпека та стабільність залежать від ситуації в Сирії. У цьому сенсі Туреччина, що від самого початку сирійського конфлікту активно намагалася впливати на його перебіг і врешті-решт у серпні 2016 р. вдалася до прямої військової інтервенції (операція «Щит Євфрату»), є дуже показовим прикладом. Внутрішні конфлікти майже ніколи не бувають герметично закритими. Вони так чи інакше втягують сусідні держави. Причому ці держави є не тільки їх невинними жертвами, вони також роблять свій внесок у подальшу дезінтеграцію охоплених конфліктами країн і в дестабілізацію регіону [1, с. 590–591]. Досвід багатьох конфліктів (і сирійський тут не є виключенням) свідчить про неоднозначну й не завжди конструктивну (спрямовану на врегулювання конфлікту) роль зовнішніх зацікавлених гравців. Тому постає питання про справжні мотиви держав-інтервентів, адже вони дуже часто суттєво відрізняються від офіційно проголошених. У цьому сенсі дослідження проблеми іноземного (у нашому випадку турецького) втручання в Сирії є частиною більш широкої тенденції, що намітилася, зокрема, у галузі вивчення міжнародних відносин і внутрішніх конфліктів. Ідеться про спробу подолати недостатність теоретичного осмислення їх взаємозв'язку, яка стала очевидною в процесі вивчення спалаху етнічного насильства в 1990-х рр. Ця тенденція знайшла відображення

в роботах таких авторів, як Дж. Пеквін і С. Сайдеман [2; 3], П. Ріган [4; 5], Д. Кармент, П. Джеймс і З. Тейдас [6], Д. Хосла [7].

Питання про власне турецьку військову інтервенцію в Сирії, що значною мірою впливає на перебіг конфлікту, звичайно, не залишилося поза увагою фахівців – як науковців, так і різноманітних коментаторів із кола журналістів, політичних експертів і політиків. Для прикладу можна вказати лише на деяких авторів, у публікаціях яких робиться спроба пояснити мотивацію турецького керівництва: Ш. Актюрк [8], Г. Далай [9], С. Геллер [10], Х. Хасан [11], К. Сагнік [12]. Звичайно, про всебічне дослідження питання не йдеться, адже, з одного боку, для цього не було достатньо часу, а з іншого – сам хід подій у Сирії (адже війна триває, і хоча про успішне закінчення операції «Щит Євфрату» було офіційно оголошено 29 березня 2017 р., присутність турецьких військ у Сирії зберігається) дає привід для переосмислення цієї проблеми і якщо й не для визначення нових (раніше невідомих) мотивів турецького керівництва, то для зміни акцентів у розстановці пріоритетів серед уже відомих.

Мета статті полягає в з'ясуванні мотиваційного складника турецького збройного втручання в сирійській конфлікт, визначенні тих факторів (як у міжнародному середовищі, так і всередині країни), що спонукали турецьке керівництво вдатися до прямої військової інтервенції в сирійський конфлікт.

Специфіка проблемного поля дослідження, яке знаходиться на перехресті теорії міжнародних відносин (адже йдеться про зовнішньополітичну діяльність держави) і конфліктології, зумовила те, що в якості теоретико-методологічної основи дослідження було обрано неореалістичний підхід до теорії міжнародних відносин, зокрема теорію балансу загроз С. Вольфа. Остання перед-

бачає пояснення поведінки держав на міжнародній арені виходячи з їхнього сприйняття потенційних загроз. Зокрема, саме так автор теорії пояснює формування альянсів арабських країн на Близькому Сході, де держави схильні укласти союзи передусім для нейтралізації загроз із боку своїх сусідів [13, с. 16]. При цьому принципово важливе значення мають не стільки самі дії, заяви чи наміри, а те, що вони сприймаються в якості загрозливих.

Крім того, слід урахувувати складний багаторівневий характер сирійського конфлікту. Його можна віднести до так званих «нових війн». «Незважаючи на те, що більшість таких війн мають локальний характер, вони включають у себе незліченну кількість транснаціональних зв'язків, через що важко утримати відмінність між внутрішнім і зовнішнім, між агресією (нападом із-за кордону) і репресією (атака зсередини країни) або навіть локальним і глобальним» [14, с. 29–30]. Учасники подібних конфліктів – як безпосередньо ворогуючі сторони (так звані «первинні» актори), так і різноманітні категорії зовнішніх зацікавлених гравців («вторинні» та «третинні») – мають різну природу (державні й недержавні); переслідуючи свої інтереси, вони можуть діяти на абсолютно різних рівнях (національному, регіональному, глобальному й навіть персональному). Тому цілком логічним видається також застосування добре відомого підходу «рівнів аналізу» (levels of analysis approach).

У випадку з турецьким втручанням у сирійський конфлікт ми маємо справу зі складним комплексом факторів, які формуються на декількох рівнях, причому мають не тільки суто міжнародний, але й внутрішньополітичний (турецький) вимір. Тому у статті ми дотримуємося підходу, закладеного в роботах зазначених вище дослідників, які вказують на необхідність врахування і внутрішньополітичних характеристик держави-інтервента, і міжнародних детермінант, адже існує взаємозалежність між внутрішнім і міжнародним середовищами, яка створює певні можливості й обмеження для тих, хто приймає рішення про інтервенцію [4, с. 39; 6, с. 22–23].

Початок «Арабської весни» став викликом для регіональної стратегії Туреччини, яка, як відомо, виходила з принципу «нуль проблем із сусідами», що передбачав налагодження добрих стосунків із сусідами й посилення регіонального впливу Анкари. Справа в тому, що Туреччина не тільки близькосхідна держава, тому її національні інтереси виходять далеко за межі регіону, що не може не позначатися на її регіональній політиці. У цьому сенсі принципово важливе значення має членство Туреччини в НАТО і її стосунки із США та ЄС. Саме цей фактор відіграв визначальну роль у рішенні турецького керівництва після початку низки антиурядових виступів у арабських країнах солідаризуватися з курсом США та ЄС на під-

тримку дій опозиції. Яскравим проявом зазначеного курсу стала жорстка позиція Туреччини щодо зміни режимів у Єгипті та Сирії, де Анкара зробила ставку на поміркованих ісламістів на кшталт «Братів-мусульман».

Турецький дослідник Ш. Актюрк указує, що такий підхід підкріплювався певними ідеологічними міркуваннями – очікуваннями, що «Арабська весна» призведе до формування на Близькому Сході нових демократичних політич, які змогли б легко адаптувати ісламські релігійні практики, – перспектива, яка цілком імпонувала поглядам керівництва правлячої в Туреччині Партії справедливості та розвитку (далі – АРП). З'явилася можливість підтвердити відданість країни демократії й стати її головним захисником у регіоні, що було особливо важливим на тлі зростаючого після 2005 р. скептицизму стосовно прийняття Туреччини до ЄС [8, с. 88]. Слід зазначити, що в цей час Анкара воліла не вдаватися до односторонніх дій і координувала їх зі своїми західними партнерами. Таким чином зміцнювалося партнерство з НАТО, в якому Туреччина сподівалася підсилити свою роль. У 2012 р. один із лідерів АРП, міністр закордонних справ А. Давутоглу закликав НАТО поширити на Близький Схід свою діяльність, в якій Туреччина мала б відігравати центральну роль [15, с. 16–17]. Того ж року турецьке керівництво почало просувати ідею спільного з НАТО військового втручання в Сирії шляхом створення там «безполітної зони», але не змогло переконати альянс у достатній законності таких дій. Так само не вдалося залучити НАТО й на підставі ст. 5 Північноатлантичного договору [16, с. 13–15]. Урешті-решт Туреччині довелося задовольнитися приєднанням до створеної під керівництвом США коаліції проти Ісламської держави (ІД) і надати в її розпорядження авіабазу «Інджирлік» [16, с. 15].

За п'ять років конфлікту Туреччина поступово перетворилася на головну базу для багатьох повстанських угруповань (переважно тих, що діють під назвою «Вільна сирійська армія»), які ведуть збройну боротьбу із сирійським урядом, надаючи їм усебічну (політичну, дипломатичну, гуманітарну, військову, логістичну) підтримку. Якщо спробувати визначити статус Туреччини в сирійському конфлікті на момент початку прямої військової інтервенції, то можна констатувати, що вона стала повноцінним «вторинним» його учасником, який поставив собі за мету повалення режиму Асада шляхом підтримки його місцевих сирійських опонентів. При цьому Анкара намагалася утримуватися від прямої широкомасштабної участі в бойових діях (хоча локальні збройні сутички в прикордонній смузі як з урядовими, так і з антиурядовими силами мали місце).

Що ж змусило турецького лідера Р.Т. Ердогана докорінним чином змінити ставлення до конфлікту,

переглянувши й мету, і засоби її досягнення? Такі зміни сталися не раптово, а визрівали щонайменше з 2013 р. Тут слід указати на декілька ключових факторів, що принципово змінили ситуацію як у Сирії, так і в самій Туреччині, та висунули на перший план питання національної безпеки.

На **національному** (турецькому) рівні до таких факторів слід віднести:

1) *дестабілізацію політичної ситуації та загострення політичної боротьби у 2013–2016 рр.*, що значною мірою були спровоковані авторитарним стилем керівництва лідера АКР Р.Т. Ердогана, його прагненням утвердити свою особисту владу й змінити конституційний устрій країни. Проявами цієї боротьби стали масові акції протесту влітку 2013 р., корупційні скандали й розрив Ердогана з колишнім союзником – рухом впливового проповідника Ф. Гюлена (грудень 2013 р.), невдалі для АКР вибори в червні 2015 р. Апогеєм загострення політичної ситуації, безумовно, стала невдала спроба військового перевороту в липні 2016 р. (організатором якого Ердоган вважає того ж таки Ф. Гюлена, що мешкає в еміграції в США) і розгорнуті урядом у відповідь масові репресії. Фактично країна виявилася розколотою навпіл – на прибічників і противників президента Ердогана. Проте розгром закордонників і чистки в армії суттєво посилюють контроль уряду над нею, що стало важливою передумовою для майбутньої інтервенції, адже до цього саме військові були послідовними опонентами односторонніх дій у Сирії, без координації з НАТО й США [17, с. 1];

2) *різке зростання рівня терористичної загрози через дифузю сирійського конфлікту на територію Туреччини*. До цього призвели, з одного боку, крах процесу примирення з курдами та відновлення Робітничою партією Курдистану (далі – РКК) збройної боротьби проти турецького уряду в липні 2015 р., а з іншого – розгортання на території Туреччини терористичної діяльності Ісламської держави, спрямованої як проти курдів – її основних супротивників у боротьбі за контроль над Північною Сирією, так і проти власне Туреччини – за її участь у боротьбі з ІД. Обидва процеси мали безпосередній зв'язок із ситуацією в Сирії. РКК і ІД учинили десятки кривавих атак по всій країні. На думку експертів, атаки ІД явно мали системний характер і були спрямовані на підризу туристичної галузі економіки та міжнародного іміджу країни [9, с. 5]. На березень 2017 р. лише в боротьбі уряду з курдами жертвами стали близько 2600 осіб, з яких майже 900 – представники силових структур Туреччини [10, с. 5];

3) *проблема біженців*. Туреччина прийняла близько 3 млн сирійських біженців [8, с. 95], що створило низку проблем як усередині Туреччини (у зв'язку з необхідністю їхньої інтеграції в турецьке суспільство), так і спровокувало напруження в сто-

сунках із ЄС, куди частина біженців намагається потрапити.

На **регіональному** рівні слід відзначити:

1) *зміни в регіональному балансі сил*. Протягом 2014–2015 рр. подальша інтенсифікація й інтернаціоналізація сирійського конфлікту призвели до низки подій, що змінили розклад сил на несприятливий для Туреччини. Ідеться про утворення й швидку експансію на території Сирії та Іраку Ісламської держави, утворення міжнародної коаліції на чолі із США для боротьби з нею; зростання суб'єктності сирійських курдів у конфлікті завдяки їхній успішній боротьбі з ІД; початок прямої російської військової інтервенції в Сирії (осінь 2015 р.) і зростання впливу Росії в регіоні.

Фактично на кінець 2015 р. Туреччина опинилася в певній ізоляції. Вона втратила роль головного партнера Заходу у вирішенні сирійського конфлікту, адже адміністрація Б. Обама після угоди про ліквідацію хімічної зброї Асада (2013 р.) остаточно відмовилася від ідеї проведення військової операції проти нього й перенесла головний акцент своєї регіональної політики на боротьбу з ІД, в якій тепер вбачала головну загрозу [18, с. 6]. Найнеприємніше в цьому те, що на цій основі, незважаючи на турецькі протести, склався стійкий альянс США із сирійськими курдами, для яких США є головним зовнішнім спонсором і союзником. Проблема біженців, як зазначалося вище, зіпсувала стосунки з ЄС, а несприйняття турецьким керівництвом військового перевороту в Єгипті (липень 2013 р.) спричинило ускладнення відносин і з Єгиптом, і з Саудівською Аравією [8, с. 92–93]. Отже, у якості головного спонсора сирійських антиурядових сил Туреччина опинилася один на один проти потужного альянсу Росії й Ірану, зусиллями якого Асад, власне, і тримається при владі. Інцидент із російським літаком у листопаді 2015 р. украй загострив стосунки з Росією й призвів до багатьох негативних наслідків у двосторонніх відносинах;

2) *несприятливі для Туреччини зміни в перебігу сирійської війни*. Пряма участь російських військ у бойових діях радикально змінила баланс сил на фронтах сирійської війни на користь Асада. Протурецькі угруповання все частіше зазнавали поразок і від урядових військ, і від загонів ІД, що провокувало постійні чвари між ними. Якщо ще влітку 2015 р. аналітики міркували над тим, скільки часу Асад зможе протриматися, то до кінця року питання про його силове усунення вже було знято. Стало зрозуміло, що досягнення головної мети – усунення Асада від влади – без прямого зіткнення з його спонсорами є неможливим, і з ними доведеться домовлятися.

Цього невтішного висновку турецьке керівництво дійшло на тлі назрівання ще більшої проблеми, яка загрожувала вже безпеці самої Туреччини, адже реанімувала одну з найбільш болючих

проблем турецької політики – курдське питання. Справа в тому, що успішні бойові дії Загонів народної оборони (далі – YPG), бойового крила курдської Партії «Демократичний союз» (далі – PYD), проти ІД, які велися з кінця 2014 р., призвели до появи реальної можливості об'єднання всіх курдських анклавів на півночі Сирії в єдиний масив (так звана Рожава). Перешкодою на шляху об'єднання основного масиву курдських територій (на схід від Євфрату) і західного анклаву (навколо міста Афрін) залишалися контрольовані різноманітними угрупованнями (зокрема й ІД) території приблизно між містами Джараблус і Аزاز.

З одного боку, подальша територіальна експансія PYD/ YPG на захід від Євфрату ускладнювала становище протурецьких угруповань на півночі Сирії, загрожуючи відрізати їх від баз у Туреччині, а це зменшувало можливості останньої впливати на конфлікт. З іншого боку, через тісні партнерські сосунки сирійських курдів із турецькими будь-яке курдське автономне утворення в Сирії неодмінно провокувало загострення курдського питання в Туреччині, що власне й сталося в липні 2015 р., коли РКК (яка ще з 1984 р. бореться за автономію турецьких курдів) відновила антиурядову боротьбу. Тому успіхи PYD/YPG небезпідставно розглядалися в Туреччині як безумовна загроза національній безпеці країни. Турецьке керівництво доклало величезних зусиль, щоб утримати курдів від просування на захід від Євфрату, передусім намагаючись вплинути на позицію їхнього патрона – США [18, с. 6]. Проте такі зусилля мали лише тимчасовий успіх, і в серпні 2016 р. курди вже вели бої з ІД на захід від річки.

Отже, можна констатувати, що в першій половині 2016 р. стало цілком очевидним, що політика Туреччини стосовно сирійського конфлікту зазнає краху й вимагає докорінних змін. Як зазначив Е. Каддора, політика Туреччини перетворила «регіон навколо неї із зони впливу – джерела політичного розвитку та можливостей – на джерело ризиків, регіон, з якого походять загрози, на економічний тягар для нації» [16, с. 11].

Вихід із глухого кута було знайдено шляхом радикальної переорієнтації турецької політики стосовно сирійського конфлікту. Певним «симптомом» відмови Туреччини від демократичного ідеалізму у ставленні до сирійського конфлікту й переходу до більш прагматичної політики стала відставка в травні 2016 р. А. Давутоглу з посади прем'єр-міністра [8, с. 93]. На тлі чергової кризи в стосунках із Заходом, спричиненої спробою військового перевороту в липні 2016 р., Ердоган вирішив припинити конфронтацію з Росією й піти на співпрацю з нею в Сирії. Турецько-російське примирення стало цілком очевидним на початку серпня 2016 р. під час особистої зустрічі Путіна й Ердогана в Санкт-Петербурзі. Це зближення, без-

умовно, ситуативне (через наявність багатьох протиріч між країнами), і дало «зелене світло» турецькій інтервенції, що розпочалася 24 серпня 2016 р. За загальним переконанням, її деталі повністю були узгоджені з російською стороною. У цій доволі обмеженій інтервенції (як географічно, так і за кількістю задіяних сил) були зацікавлені обидві сторони, і Росія, як не дивно, також мала від неї свої значні дивіденди [12, с. 6–7].

Повертаючись до мотивації турецького керівництва, слід зазначити, що розпочинаючи операцію «Щит Євфрату», яка тривала з 24 серпня 2016 р. до 29 березня 2017 р. і призвела до встановлення турецького військового контролю над прикордонною територією (приблизно в трикутнику Джараблус – Аزاز – аль-Баб), правляча верхівка керувалася декількома мотивами, а саме:

1) *безпековий*, тобто необхідність нівелювати загрози національній безпеці, які походили від курдських угруповань (PYD/YPG, РКК) та Ісламської держави, шляхом відсування загонів останньої з прикордонних територій, недопущення їх переходу під контроль курдів і формування тут будь-якого курдського державного утворення; при цьому курдська загроза має явний пріоритет;

2) *геополітичний*, що може бути пояснений як прагнення до збереження й посилення ролі Туреччини в якості впливового гравця в сирійському конфлікті та забезпечення її подальшої участі у вирішенні долі Сирії. Туреччина прагне позиціонувати себе як певна «третя сила» в конфлікті, що надає протекцію місцевим афілійованим із нею опозиційним групам на противагу російсько-іранському альянсу, який стоїть за Асадом, і США, які підтримують курдів;

3) *внутрішньополітичний*. Закордонна військова операція мала б консолідувати турецьке суспільство навколо правлячої партії й особи президента Ердогана й сприяти зміцненню урядового контролю над армією;

4) *гуманітарний*, що передбачає створення умов для запровадження на півночі Сирії «зони безпеки» для біженців. Така ідея просувалася турецьким керівництвом майже від самого початку конфлікту.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що турецька військова інтервенція в Сирії стала проявом кардинальних змін у регіональній політиці Туреччини, які відбулися у 2016 р. у відповідь на провал її попереднього курсу стосовно сирійського конфлікту, і відповіддю на зростання загроз національній безпеці, що походили з території Сирії. Тому серед мотивів, якими керувалося турецьке керівництво, *безпековий*, безумовно, є визначальним.

У подальшому дослідженні турецького збройного втручання в Сирії із суто практичного боку питання слід враховувати, що втручання триває,

змінюються характеристики самого конфлікту й статус Туреччини в ньому, а це цілком може призвести й до змін у мотивації, до появи нових мотивів або змін у пріоритетах серед старих. З погляду теоретичного осмислення іноземних інтервенцій у цілому є сенс здійснити порівняльний аналіз турецької інтервенції в Сирії з інтервенціоністською активністю співставних із Туреччиною (за своїм регіональним статусом) держав. Об'єктом для подібного аналізу може слугувати, зокрема, інтервенція Ефіопії в Сомалі, яку автор цієї роботи розглядав у більш ранній праці [19].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Brown M. The Causes and Regional Dimensions of Internal Conflict / M. Brown // Brown M. (ed.) The International Dimensions of Internal Conflict. – Cambridge, MA: MIT Press, 1996. – P. 571–601.
2. Paquin J. Foreign Intervention in Ethnic Conflicts / J. Paquin, S. Saideman. – March 10, 2008 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.humansecuritygateway.com>.
3. Saideman S. The Ties That Divide: Ethnic Politics, Foreign Policy, and International Conflict / S. Saideman. – New York : Columbia University Press, 2001. – 276 p.
4. Regan P. Civil Wars and Foreign Powers: Outside Intervention in Intrastate Conflict / P. Regan. – Ann Arbor : The University of Michigan Press, 2002. – 172 p.
5. Regan P. Interventions into Civil Wars: A Retrospective Survey with Prospective Ideas / P. Regan // Civil Wars. – December 2010. – Vol. 12, № 4. – P. 456–476.
6. Carment D. Who Intervenes?: Ethnic Conflict and Interstate Crisis / D. Carment, P. James, Z. Taydas. – Columbus : Ohio University Press, 2006. – 264 p.
7. Khosla D. Third World states as intervenors in ethnic conflicts: implications for regional and international security / D. Khosla // Third World Quarterly. – December 1999. – Vol. 20, № 6. – P. 1143–1156.
8. Aktürk Ş. Turkey's Role in the Arab Spring and the Syrian Conflict / Ş. Aktürk // Turkish Policy Quarterly. – Winter 2017. – Vol. 15, № 4. – P. 87–96.
9. Dalay G. What is driving Turkish foreign policy today? / G. Dalay // Al Jazeera Center for Studies, 27 February 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://studies.aljazeera.net/mritems/Documents/2017/2/27/07844d10549849a4af305fbc575cd8a8_100.pdf.
10. Heller S. Turkey's "Turkey First" Syria Policy / S. Heller // The Century Foundation, April 12, 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://tcf.org/content/report/turkeys-turkey-first-syria-policy/>.
11. Hassan H. The Great Game in Northern Syria / H. Hassan // The Tahrir Institute for Middle East Policy, [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://timer.org/commentary/the-great-game-in-northern-syria/>.
12. Sagnic C. Less America, Less Iran: The Russo-Turkish Rapprochement in Syria / C. Sagnic // Turkeyscope. – February 2017. – Vol. 1, № 4. – P. 4–7.
13. Walt S. Alliance Formation and the Balance of World Power / Stephen M. Walt // International Security. – Spring 1985. – Vol. 9, № 4. – P. 3–43.
14. Калдор М. Новые и старые войны. Организованное насилие в глобальную эпоху / М. Калдор ; пер. с англ. А. Апполонова, М. Дондуковскогo. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2015. – 416 с.
15. Davutoğlu A. Transformation of NATO and Turkey's Position / A. Davutoğlu // Perceptions. – Spring 2012. – Vol. XVII, № 1. – P. 7–17.
16. Kaddorah E. Change in Turkish Foreign Policy: Reassessments and New Trends / E. Kaddorah // Arab Center for Research and Policy Studies, January 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://english.dohainstitute.org/file/get/d8bb5900-615d-4bc2-a50e-52eb9597ef2b.pdf>.
17. Motives for Turkey's Military Intervention in Syria / Arab Center for Research and Policy Studies, Policy Analysis Unit, September 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://english.dohainstitute.org/file/get/e5e7d119-aa30-4cbe-adf26ffad9501007.pdf>.
18. Itani F., Stein F. Turkey's Syria Predicament / F. Itani, F. Stein. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities/resources/docs/turkey_s_syria_predicament.pdf.
19. Шуляк С. Региональная держава как интервент: эфиопская вооруженная интервенция в Сомали / С. Шуляк // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. Вашкевич. – К. : Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 91 (12). – С. 409–413.